

Török József:

Patyomkin falu **hungarikumokból és nemzeti értékekből**

A magyar nótát ünnepelték tavaly tavasszal Óriszentpéteren, ahol V. Németh Zsolt hungarikumokért is felelős államtitkár, a térség országgyűlési képviselője „nem csak beszélt a magyar nóta szeretetéről, színpadra is lépett: furulyán adta elő a *Kék ibolya búra hajtja a fejét* és a *Zöld erdőben de magos* kezdetű dalokat”. Két autentikus népdalt! – de ez a zenei ellentmondás ott senkinek nem okozott gondot, pedig ebből is világosan látszik, hogy erős értékzavarok terhelik a 70 hungarikum és a mintegy másfél ezer nemzeti és megyei érték politika-kreálta világát.

A "hungarikum: gyűjtőfogalom, amely egységes osztályozási, besorolási és nyilvántartási rendszerben olyan megkülönböztetésre, kiemelésre méltó értéket jelöl, amely a magyarságra jellemző tulajdonságával, egyediségével, különlegességével és minőségével a magyarság csúcsteljesítménye" – írja a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény. Ismételjük csak meg: a magyarság csúcsteljesítménye. A szóösszetétel mindkét szava fontos lesz a későbbiekben.

Világos beszéd – lenne, ha a hungarikum honlap védjegyről szóló leírásában nem ezt olvasnánk: „A hungarikum védjegy nem tanúsító védjegy, azaz önmagában nem tanúsítja annak a hungarikummá nyilvántartott terméknek vagy szolgáltatásnak a minőségét, amely esetében a használatot engedélyezték.” Máris zavarban vagyunk: akkor most csúcsteljesítmény, minőség stb. – vagy nem? Ha mégse csúcsminőség, akkor mitől hungarikum? Ne vegyük komolyan, amikor már egészen elérékenyültünk a védjegy szimbolikájának lélekemelő leírásától? „Jelképrendszerének üzenete többdimenziós. A nemzeti színek (piros: erő; fehér: hűség; zöld: remény) és a Szent Korona (a magyar állam folytonosságát és függetlenségét megtestesítő ereklye) jelképei nyilvánvalóak. Az ornamentikus spirál, mint ősi magyar motívum, a teremtő erő és az örök fejlődésben levő ciklikus folytonosság szimbóluma. Egyes biológiai modellek az élet kialakulásának és fejlődésének folyamatát is spirálvonalúnak ábrázolják, mivel ez a forma – mintegy az energia egyik fő megjelenési formáját jelezve – az élet szinte minden szintjén megjelenik, az RNS-DNS spiráltól kezdve a galaxisokig. A Kárpátok vonulatát is jelzésszerűen felidéző dinamikus, előretörő vonalvezetésű piros ív motívuma a medence jelenlegi államhatárokon túlterjedő magyar értékeinek számbavételét természetesként sugallja, utalva a nemzeti összetartozásunkra; múltunkra, jelenünkre és jövőnkre.”

Magyarok, szeretett úri véreim, mégse megyünk vissza Ázsiába, hiszen itt a valamennyiünket egységbe forrasztó értékvilág a törkölypálinkától a karcagi birkapörköltig, a debreceni páros kolbásztól Erős Pistáig, az ILCSI-kozmetikumoktól a Béres cseppig – hogy csak a legmagyarabbakat említsem csúcsteljesítményeink közül. Így hát, itt, a Kárpátok vonulatai között maradva, vegyük számba a 70 hungarikumot – a törvény szerint az alábbi 8 kategóriába sorolva:

- Agrár- és élelmiszergazdaság	24
- Egészség és életmód	5
- Kulturális örökség	29
- Sport	1

- Épített környezet	1
- Ipari és műszaki megoldások	3
- Természeti környezet	2
- Turizmus és vendéglátás	5

Rögtön feltűnő az egyes kategóriák közötti nagy szóródás, ami önmagában kérdéseket vet fel. Annak ugyanis aligha van szakmailag hiteles magyarázata, hogy egy nemzet tágran értelmezett kulturális teljesítményében ilyen mértékű ágazati különbségek vannak. Mert hogyan lehetséges az, hogy a 24 agrár, ill. a 29 kulturális érték mellett a többi ágazatban 1-5 között lehet a „magyarság csúcsteljesítménye”? Nincs itt valami skandalum?

Hogyan lehetséges, hogy sport kategóriában Puskás Ferenc mellett – uram bocsá’: őt megelőzően – nincs egyetlen olimpikonunk sem? Igaz, csatárunk kétségtelen tudása mellett kiváló kommunikátor is volt: „szárguldó őrnagy”-ként szót értett Farkas Mihállyal is, és külhoni edzősködései során – khm! – a görög katonai diktatúra sem zavarta... Az eredmény persze érthető, ha a felterjesztés egyenesen Felcsútról, a Puskás.com Kft.-től, a nemzet sportújságírójának aláírásával érkezik – vélhetően legfelsőbb jóváhagyással, ha nem kezdeményezéssel...

De mégis: kezdhethetnénk a jelölésre méltók sorát akár Hajós Alfréddal is, hiszen amellet, hogy építészmérnökként gyorsúszó, labdarúgó, labdarúgó-játékvezető, újságíró, a magyar labdarúgó-válogatott szövetségi kapitánya volt, ő az első magyar olimpiai bajnok. Na jó, vele nem kezdhetjük, hiszen Guttmann Arnoldként született...

Akkor ott van a 6 olimpián részt vett Gerevich Aladár, aki első olimpiai aranyát 1932-ben, az utolsót 1960-ban – 50 évesen (!) nyerte, s egyiket sem a Real Madrid színeiben... És persze számtalan VB, EB és magyar bajnoki érem van még a vitrinjében. De ha ő nem, maga a Gerevich-família lehetne hungarikum, hiszen az édesapjától kezdve az olimpiai bronzérmes feleségéig és a sikeres vívókká váló két fiáig igazi családi csúcsteljesítmény az életük. Csak nem az a gond, hogy Gerevich Aladár meg Gerei* Aladárnak született? Keleti Ágnes ötszörös olimpiai bajnok magyar tornász meg Kleinnek?

Sorolhatnánk vég nélkül a kiválóbbnál kiváló nem-Guttman, nem-Gerei, nem-Klein nevű sportolókat: vívókat, bunyósokat, pólósokat stb. – de a dicsőséges ágyútalpak csak Puskást vitték be a hungarikum-faluba: a sport kategória one-man show maradt, ez a trón gyszemélyes.

Szintén nehezen értelmezhető, hogy határainkon belül egyetlen építészeti csúcsteljesítményt nem találtak felterjesztésre érdemesnek, mert az egyetlen az Torockó épített öröksége. Építészek, értitek ezt?

Az agrár- és élelmiszergazdaság listája is elgondolkodtató. Csak egy példa. A somlói Kreinbacher Birtok Brut Classic pezsgője 2017-ben kiérdemelte a Platinum Best Hungarian Sparkling díjat (a verseny történetében magyar pezsgő először kapott az aranyéremnél magasabb elismerést), 2018-ban pedig a Champagne és Pezsgő Világbajnokságról tért haza két tróféával: a Prestige Brut Magnum 2013 megkapta a World Champion Classic Brut from a Non-Traditional Grape címet és mellette a legjobb magyar pezsgőnek járó Best Hungarian Sparkling Wine elismerést. Mindeközben a hungarikum bizottságnál a Törley-pezsgő lett a „magyarság csúcsteljesítménye”.

A kulturális szakágazatba kukkantsunk még be: ott van a mohácsi busójárás, ami viszont köztudottan nem a „magyarság csúcsteljesítménye”, hanem egy horvát népcsoport, a sokácok ősi hagyománya. Ugyancsak elgondolkodhatunk a tárogató magyarságán is, amely eredetileg töröksípként (nomen est omen) volt ismeretes. Arra sincs kielégítő magyarázat, hogy a klasszikus magyarnóta hol ér véget – azon belül, vagy azon kívül vannak az *Akácos út*, netán a *Kimegyek a temetőbe* című, a hajnali részegségi fokot hitelesen jelölő örökbecsűk?

Itt-ott megkérdőjelezhető a besorolás logikája is, hiszen a hollóházi és a herendi porcelán a kulturális örökséghez tartozik, a Zsolnay porcelán és kerámia viszont az ipari és műszaki kategóriába lett sorolva.

Szólni kellene a feltűnő érték-aránytalanságokról is, hogy csak a Kodály-módszert vessük össze a gulyáslevessel, Pécs ókeresztény temetőjét a Piros Arannyal, s még hosszasan lehetne sorolni – de nem érdemes. Különösen azért sem, mert az egyes hungarikumok felterjesztői sok esetben maguk az érintett értékek gondozói, tulajdonosai voltak – mintha magamat terjeszteném fel kitüntetésre. Az egész kiscserkész mozgalmárkodás mögött semmilyen értéktudatosság nincs: akinek volt kedve és mersze javasolni, az megtette – többségében politikai hátszéllel. Ebből következően a nemes bizottság meg természetesen elfogadta, hiszen csupa minisztériumi fődelegáltból áll.

Lehet, hogy itt van a hiba oka? Hiszen az lehet hungarikum, ami/aki előtte felkerült a helyi, onnan a megyei, majd a nemzeti értéktárba. Utóbbi körből lehetett javasolni. Szűkebb pátriám – Csongrád megye – 471 nemzeti értéke is meglehetősen szóródással állt össze: 14 és 170 között vannak az egyes ágazati „értékek”, ami itt is kétségeket ébreszt. Nemzeti érték pl. a Feszty-körkép, amelyről Kovács Ákos néprajzos sok éve megírta, hogy csak egy vurstli-látványosság volt már a Horthy rendszerben is, azóta csak a körítés változott. Hosszas lehetne sorolni a túl nagy számban megkérdőjelezhető és megmosolyogtató értékek listáját, de nem célunk a helyiek egyébként szorgos munkáját megbántani. Az világosan kitetszik, hogy amelyik település vezetése ebből presztízst csinált, az javaslatok sorát adta be, aki viszont valamiért ezt nem méltányolta, arról a településről nincs semmi a megyei értéktárban, akkor se, ha egyébként tudomásunk van potenciális jelölről.

*

Az egész rendszer piramisának alapját a települési, ill. a külhoni tájegységi értéktárak jelentik. Ezekből jön létre a Megyei Értéktár, az Ágazati Értéktár és a Külhoni Nemzettrész Értéktár. További szűkítéssel hozzák létre a kiemelkedő nemzeti értékekből a Magyar Értéktárat, s a csúcson a Hungarikumok Gyűjteménye. Eddig követhető?

Az értéktárakat természetesen rendkívül felelős bizottságok gondozzák: külhoni települési/tájegységi értéktár-bizottságok, külhoni nemzettrész értéktár bizottságok, települési/tájegységi értéktár bizottságok; a megyei közgyűlési rendeletekkel létrehozott megyei értéktár bizottságok, s a csúcson a Hungarikum Bizottság (HB). Létszámuk változó: helyben vélhetően néhány fő, a Csongrád megyei 9 fős, élén egy közgyűlési alelnökkel. A HB 21 fős, mellette 9 szakmai albizottság dolgozik. Az egyes szakbizottságoknak legalább 10 tagból kell állniuk, a részterületeket legalább két főnek kell képviselnie, a kinevezés öt évre szól. A bizottságok feladataik ellátásához eseti jelleggel független szakértőket vehetnek igénybe. A szakértők tanácskozási

joggal meghívhatók a HB ülésére. Mindehhez Hungarikum Főosztály a Földművelésügyi Minisztérium (FM) szervezetében, a bizottságok munkájának segítésére további titkárok és titkárnők, papírok és telefonok, kávé, üdítő és pogácsa... Ezres nagyságrendben mérhető a bizottsági tagok és egyéb közreműködők száma, mázsában és hektóban az elfogyasztott kondicionálók mennyisége...

Mindez még így sem garantál szakmailag hiteles döntést – mint azt a sorolt példák is jelzik –, de ez nem is várható el, hiszen a települések nem rendelkeznek mind a 8 szakág kompetens szakembereivel, ezért gyakori az érzelmi alapú döntés. Még a (Csongrád) megyei bizottságban is „csak” kulturális szakemberek vannak a politikusok mellett, akik aligha értenek a többi szakág értékeihez, bár ez őket aligha zavarja. A HB tagjait pedig többségében a minisztériumok delegálják, s a végső döntéseket ők hozzák – így, ahogy...

De ha csak a szakértői tiszteletdíj, a kávé és a pogácsa fogyna... ám évente 223 millió forint keretösszeggel ír ki pályázatot az FM a „nemzeti értékek és hungarikumok népszerűsítésének, megőrzésének és gondozásának támogatására”. 2018-ban 224 nyertes kapott 250 ezer, ill. 3 millió Ft közötti összegeket. A 11 maximális összeget megyei önkormányzatok nyerték különböző vetélkedőkre és bemutatókra. De a kisebb települési nyertesek is zömében hasonló témákra kapták, pl. 2017-ben 3300 fős falu kapott 2 millió Ft támogatást Hungarikum Fesztiválra.

*

Mindeddig úgy tettünk, mintha komolyan vettük volna, sőt, mintha komolyan vehető volna mindez. De komolyan gondolhatja-e bárki, hogy a Pick és a többi gazdasági cég és termék gazdasági eredményeit, a hazai és a nemzetközi piacon való szereplését bármennyire is befolyásolja hungarikumnak vagy nemzeti értéknek való minősítésük? Hogy emiatt több paprikát tudnak exportálni Szegedről és Kalocsáról, több porcelánt Hollóházáról, Herendről és Pécsről? Hogy a hungarikum védjegy felülírja a piaci törvényszerűségeket? Gyanítom, ezt az érintett szereplők sem gondolják komolyan. Talán ennek felismerése miatt nincs ehhez fogható rendszer a nemzetközi térben közelben s távolban, így aztán a pármai sonka, a burgundi vörös és a többi „nemzetikum” a nemzetközi piacon érvényesíti minőségét. Az átpolitizált magyar valóságban azonban nehéz, sőt, illetlen dolog lenne ellenállni egy ilyen politikai elvárásnak. És csak festik, csak festik Patyomkin falu tarka falait...

*

Meglepő, de van az a szint, ahol lenne értelme – komolyan lehetne, sőt, kellene venni: helyben, a települési értékek gazdasági eredménnyé transzformálásában. G. Fekete Éva geográfus többször megfogalmazta a kultúra funkcióját a helyi stratégiákban. A helyi fejlesztésben két stratégiát írt le – ezek természetesen a néhány ezres települési méretig relevánsak:

1. Verseny (globalizációs) stratégia és elemei, amelyben a kultúra a verseny eszköze:
 - külső (közlekedési) kapcsolatok,
 - vertikális kapcsolatok,
 - magas vagy közepes színvonalú technológiák,
 - közművesített ingatlanok,
 - képezhető munkaerő,
 - rugalmas képzési struktúrák,
 - információs rendszerekhez való kapcsolódás,

- innovációs centrumokhoz való kapcsolódás, adaptivitás,
- pénzügyi, tanácsadó szolgáltatások,
- vállalkozói kedvezmények külsőknek,
- szállítói programok,
- erős regionális marketing,
- korszerű környezetkímélő megoldások.

2. Kohéziós (endogén) stratégia és elemei, amelyben a kultúra a kohézió eszköze:

- belső hálózatok,
- horizontális kapcsolatok,
- alacsonyabb technológiák,
- belső piac feltárása, ellátása,
- közösségi vállalkozások,
- széleskörű szemléletformálás,
- információs rendszerekhez való kapcsolódás,
- saját innovációk, in-situ tudás,
- non-profit segítő szolgáltatások,
- térségi identitás erősítése,
- tájtermékek specializált exportja,
- helyben értékesítés,
- tradicionális környezetkímélő megoldások.

Ez utóbbi keretrendszerben lenne értelme a feltárt, valós potenciállal bíró helyi értékeknek, amelyekkel helyi szerves fejlődés lenne indítható. De mint látjuk, a folyamat megáll a bizottsági üléseknél, az értékeket tartalmazó excel tábláknál, díszes prospektusoknál és dvd-knél, utóbbiak pedig évek óta ott porosodnak a hivatalok és intézmények polcain. Ezek vannak Patyomkin falu falai mögött.

Egy viszont kétségtelen: mai valóságában mindez valóban hungarikum.

Értékzavaros, bürokratikus, drága és haszon-talan – de a mienk.

Élet és Irodalom, [LXIII. évfolyam, 6. szám, 2019. február 8.](#)

* Korrekció: [LXIII. évfolyam, 10. szám, 2019. március 8.](#)

Gerevich és Purczeld

A lap február 8-i számában *Patyomkin-falu hungarikumokból és nemzeti értékekből* címmel írtam. Racsmány Mihály a februári 15-ei számban a következő mondatomra reagál: „*Csak nem az a gond, hogy Gerevich Aladár meg Gerei Aladárnak született?*” „*Nos, biztos nem – írja R. M –, mert ha gond lenne, akkor Puskás – aki Purczeldnek született – sem lenne ott. Ráadásul Gerevich Aladár Gerevich Aladárnak született (furcsa is lett volna, ha valaki Gereiről magyarosít Gerevichre). Csupán annyi történt, hogy az 1936-os berlini olimpián, a kor divatjának megfelelően, egyszeri alkalommal indult magyarosított Gerei néven.*”

Nos, Gerevich-ügyben teljesen igaza van, röstellem is felületességemet – egyúttal köszönöm korrekcióját. (Így jár az, aki a Wikit tekinti hiteles forrásnak.) Csak az vigasztal némileg, hogy e mondat nélkül is helytállóan érzem a rá(juk) való hivatkozást.

Cáfolatának első mondata azonban zavarba ejtő. Nem érti, vagy nem akarja érteni, hogy ez nem névmódosítás kérdése; hogy mit jelentett anno sváb Purczeldnek vagy zsidó Guttmannak születni – hogy a Hajós Alfréd példámra utaljak.

Ezt tényleg magyarázni kell – itt, Magyarországon?